

AJUNTAMENT DE CALVIÀ

JULIÀ BUJOSA SANS, 1
07184 CALVIÀ

Ref.: SMG/cml

Assumpte: Trasllat acord

A la sessió del dia 28 d'abril de 2015, la Comissió Insular de Patrimoni Històric de Mallorca, va acordar, entre d'altres, el següent:

“

Núm. d'ordre	I.5	Expedient	106/14
Interessat	AJUNTAMENT DE CALVIÀ		
Promotor			
Objecte	EXPEDIENT DE MODIFICACIÓ DE L'EXPEDIENT DE DECLARACIÓ COM A BIC, AMB CATEGORIA DE MONUMENT, DE LA TORRE DE PORTALS VELS O TORRE DES MORO		
Emplaçament	AV. PORTALS VELS, 33		
Municipi	CALVIÀ		

I.-Incoar la modificació de l'expedient de declaració de BIC, amb categoria de monument, de la Torre de Portals Vells o Torre des moro del terme municipal de Calvià, amb la delimitació del Bé i del seu entorn de protecció segons la descripció literal i gràfica que figuren descrites a l'informe tècnic de dia 14 d'abril de 2015, que s'adjunta i forma part integrant del present acord.

II.-Suspendre la tramitació de les llicències municipals de parcel·lació, d'edificació o d'enderrocament en la zona afectada així com dels efectes de les llicències ja concedides. Qualsevol obra que calgui realitzar a l'immoble afectat per la incoació haurà de ser prèviament autoritzada per la Comissió Insular de Patrimoni Històric.

Aquesta suspensió dependrà de la resolució o de la caducitat del procediment.

Tot això de conformitat amb els punts 3 i 4 de l'article 8 de la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del Patrimoni Històric de les Illes Balears.

L'acord de declaració s'haurà d'adoptar en el termini màxim de vint mesos comptadors des de la data d'iniciació del procediment. Caducat el procediment, no es podrà tornar a iniciar en els tres anys següents, llevat que ho demani el titular del bé, de conformitat amb l'article 10.6 de la Llei 12/1998, de 21 de desembre PHIB.

III.-Notificar aquesta resolució als interessats, a l'Ajuntament de Calvià i al Govern de les Illes Balears.

IV.- Publicar aquest acord d'incoació al Butlletí Oficial de les Illes Balears i al Butlletí Oficial de l'Estat i **anotar**-ho al Registre Insular de Béns d'Interès Cultural de Mallorca i **comunicar**-ho a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears perquè procedeixi a la seva anotació al Registre de Béns d'Interès Cultural de les Illes Balears i a la vegada comunicui al Registre General de Béns d'Interès Cultural de l'Estat les inscripcions i anotacions que es realitzin.“

El trasllat d'aquest acord es fa a reserva de l'aprovació de l'Acta.

Palma, 21 de maig de 2015

La secretaria delegada de la Comissió
Insular de Patrimoni Històric

Serafina Munar Gregorio

<i>Núm. Ordre</i>	I	<i>Expedient</i>	106/14
<i>Interesat</i>	AJUNTAMENT DE CALVIÀ		
<i>Objecte</i>	EXPEDIENT DE MODIFICACIÓ DE L'EXPEDIENT DE DECLARACIÓ COM A BIC AMB CATEGORIA DE MONUMENT DE LA TORRE DE PORTALS VELLS O TORRE DES MORO		
<i>Emplaçament</i>	AV. PORTALS VELLS, 33		
<i>Municipi</i>	CALVIÀ		

Informe tècnic

En data 13/03/2014 (núm. reg. 8831) l'Ajuntament de Calvià va remetre al Consell de Mallorca un acord del plenari municipal, en el qual es sol·licitava la revisió i delimitació de les torres de defensa costaneres del municipi.

1. INTRODUCCIÓ

La primera iniciativa per dotar a l'arquitectura defensiva d'una normativa amb caràcter jurídic que permetés la seva tutela fou el Decret de 22 d'abril de 1949 (BOE núm. 125, de 5 de maig de 1949) sobre protecció dels castells espanyols. En aquest decret ja s'establia la necessitat d'elaborar un inventari documental i gràfic que identifiqués aquests elements a protegir. Aquesta prevenció es complí amb la redacció, el 1968, del "*Inventario de Protección del Patrimonio Cultural Europeo. Monumentos de Arquitectura Militar.*" En aquest inventari apareix la torre de Portals Vells o Torre des Moro, amb el codi 046 (IPCE).

Aquesta protecció genèrica, acompanyada pel posterior inventari (IPCE) afecta aquesta torre que, en virtut de la disposició addicional segona de la Llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimoni Històric Espanyol i de la disposició addicional primera de la Llei 12/1998 del Patrimoni Històric de les Illes Balears, passà a tenir consideració de BIC (monument) i consta inscrita, al Registre General de Béns d'Interès Cultural de l'Estat amb el codi 51 - 0008367 - 00000.

En data 13/03/2014 (núm. reg. 8831) l'Ajuntament de Calvià va remetre al Consell de Mallorca un acord del plenari municipal, en el qual es sol·licitava la revisió i delimitació de les torres de defensa costaneres del municipi.

L'objecte del present expedient és, per tant, delimitar aquesta torre i el seu entorn de protecció per tal de completar la declaració originària així com donar complimentació a tot allò que estableix la llei 12/1998 sobre el procediment i contingut dels expedients de declaració d'un Bé d'Interès Cultural. Se completen, per tant, a més de la delimitació del bé i del seu entorn de protecció, la fitxa tècnica, la memòria històrica i descriptiva, l'estat de conservació, les mesures de protecció i criteris d'intervenció.

2. FITXA TÈCNICA

Denominació:	Torre de Portals Vells o Torre des moro
Emplaçament:	Avinguda de Portals Vells, 33
Municipi:	Calvià
Cronologia:	Segle XVI
Usos:	Original: torre (defensiu); actual: sense ús.
Classificació de sòl:	urbà.

3. MEMÒRIA HISTÒRICA

3.1. La xarxa de torres de senyals i de defensa de Mallorca

Les circumstàncies geogràfiques de les Balears han fet que al llarg de tota la seva història els seus pobladors hagin estat pendents de possibles incursions arribades des de la mar. Si bé es troben edificacions de caire defensiu des de la prehistòria, les que ara ens atanyen tenen els seus orígens a l'edat mitjana, en què s'executen a Mallorca les primeres obres d'envergadura pel que fa a arquitectura militar, primer en època islàmica i després cristiana. D'època islàmica destaca l'antiga Almudaina, parcialment fonamentada sobre restes romanes. També el recinte emmurallat de Palma (dos recintes d'aquesta època), el Castell de Santueri, el d'Alaró, el de Pollença, i altres torretes aïllades que constituïen un sistema defensiu de conjunt per tota l'illa. Ja en època cristiana, i amb una concepció similar, es construeixen els castells de Capdepera, Bellver, reforma de l'Almudaina, les torres de Porto Pi, la torre de Canyamel, etc. Comença, a més, a regularitzar-se la vigilància costanera amb el posicionament de vigilants en punts estratègics prop de la mar, de manera que podien avisar als nuclis propers davant de possibles desembarcaments. Aquest és l'origen del sistema defensiu de tot el front costaner, que es perfeccionarà en el segle XVI.

A partir del segle XVI es produeix un augment de les incursions pirates a l'illa. D' aquest moment l'assalt al port de Sóller (1542) i Valldemossa (1545). També l'atac a Pollença (1550) i el desembarcament d'Andratx (1558). Aquesta situació es perpetuarà durant els segles XVII i XVIII.

Aquesta realitat fa necessari comptar amb un sistema defensiu més eficient, i en aquest moment Juan Binimelis dissenya un sistema defensiu global per a tota l'illa a partir de la construcció d'una xarxa de torres a tot el seu perímetre, i elaborant un codi de senyals per comunicar-se entre elles. Aquestes edificacions, amb petites variacions, continuaran en ús fins el segle XIX. Junt amb la projecció de les torres, es completa el sistema defensiu la ubicació de castells amb milícia en els diferents municipis i a Palma. També diferents cases de possessió sobretot de la costa, però també algunes d'interior, comptaven amb torres fortificades per facilitar la seva defensa en cas d'atac.

La construcció d'aquest sistema defensiu, basat en l'encadenament d'avisos reglamentats al llarg de la costa, suposà un gran esforç econòmic per als municipis. El sistema de senyals, originalment utilitzat, variarà lleugerament al llarg del temps: en els segles XVI i XVII les

senyals òptiques es realitzaven amb fum durant el dia i foc a la nit. En el segle XVIII i XIX la majoria de torres són artillades i passen a utilitzar també dispars de canó.¹

En aquest sistema prenia gran importància la figura del “talaier”, que vivia en les mateixes torres en nombre mínim de dos, en unes circumstàncies dures i sacrificades, sovint aprofitant al màxim els recursos naturals (sovint es troben petits aljubs i barraques al voltant de la torre), i acudint a cercar provisions i aigua un cop per setmana. L’any 1852 aquesta figura s’oficialitza i es constitueix un Real Cuerpo de Torreros, depenent del Capità General, que serà finalment dissolt l’any 1872. Els guardes secrets complementaven els avisos dels torrers, i traslladaven a l’interior de l’illa l’avis rebut des de la torre de senyals.

Com s’ha esmentat, en el segle XVIII s’introdueixen novetats en el sistema defensiu degut a novetats en l’armament, malgrat es manté l’antic sistema de vigilància. Es comença la construcció de bateries defensives, de construcció menys costosa i silueta menys vulnerable. Aquestes proliferen sobretot a les badies d’Alcúdia i Pollença (Bateria de Tacaritx, de Manresa, l’Avançada d’Albercutx). A Palma, es construeix la bateria Avançada de Sant Carles l’any 1662, i a finals de segle es fortifica la Badia d’Alcúdia amb les bateries de Morell, Son Bauló, Bateria Nova de s’Albufera i la des Faraió.

En el segle XIX es produeixen novetats en l’enginyeria militar, augmentant la capacitat de projecció dels projectils, quedant obsolet el concepte de les torres de defensa, així com les murades modernes i les “zonas polémicas”. A finals del segle XIX es construeixen nous elements com la Torre den Pau, Bonanova, Illetes i Enderrocat, amb la Bateria P (Alfons XIII).

De tota aquesta part de la història defensiva de l’illa es conserven a Mallorca prop de cent torres de defensa distribuïdes al llarg de tota la costa. En el terme de Calvià n’hi havia originalment vuit, de les quals sols se’n conserven sis. Si bé a Calvià les primeres notícies de la necessitat de reforçar la vigilància costanera es remunten al segle XIV, se tenen poques dades d’atacs piràtics al terme. Hi ha dades referides a desembarcaments el 1531 i 1586; en el segle XVIII es van realitzar diversos dispars des de la torre de Sa Porrassa, degut a la presència de vaixells sarraïns, anglesos i genovesos, que s’acostaven massa a la costa

3.2. La torre de Portals Vells o Torre des Moro

Les diverses fonts situen la seva construcció a 1584.² Hi són documentats els guardes l’any 1597, el 1693 i el 1701. El 1794 la torre necessitava reparar l’esplanada superior i la coberta del porxo, i també necessitava una escala de ma per pujar a la planta superior. El 1825 encara conserva un canó, que hi va romandre fins a 1867. La torre fou subhastada, estant en mal estat, l’any 1876.

¹ Les “Ordenances de les Torres de Fochs, del Recna (1719) descriuen detalladament el sistema de senyals (GONZÁLEZ DE CHAVES ALEMANY, J. *Fortificaciones...*, 20-21).

² GONZÁLEZ DE CHAVES ALEMANY, J.: *Fortificaciones costeras de Mallorca*. Colegio Oficial de Arquitectos de Baleares, 1986; RIBAS DE PINA, Miguel. *Torres de atalaya y Milicias populares de Mallorca (siglos XVI a XVIII)*. Talleres del depósito de la guerra. Madrid, 1931; *Guia dels pobles de Mallorca. Calvià*, Hora Nova, 33, 55.

4. MEMÒRIA DESCRIPTIVA

Aquesta torre es troba situada a uns 25 m sobre el nivell del mar a la part oriental del nucli de Calvià, entre les torres de Cala Figuera al sud i la de Sa Porrassa al nord.

En el cas de Calvià, les torres controlarien, cada una d'elles, una franja costera d'uns 22,5 Km. i, entre torre i torre, hi ha una distància màxima de 4,5 Km. Tal com passa amb la zona pròxima a Santa Ponça, en aquesta franja compresa entre Cala Figuera i Portals Vells, com que hi ha més llocs de desembarcament o fondeig la distància entre les torres se redueix a uns 2 o 3 km. entre elles per tal d'exercir una major vigilància i control d'aquests llocs de desembarcament o fondeig.

Es tracta d'una torre de defensa de planta cilíndrica, situada al costat d'un tallat, a 25 m sobre el nivell de la mar.

Té una base massisa i una cambra principal a quatre metres d'alçada, a la qual s'accedeix a través d'un portal amb dintell de pedra no escairada, situat a la banda de terra.

La volta de la cambra és esfèrica i el paviment sembla que era de marès. Té una escala de caragol a la dreta de l'entrada que dona accés a la planta superior.

La torre està construïda amb paredat en verd de pedra i còdols, amb morter de terra i calç. La plataforma superior comptava, a la part que mira a la mar, amb dues troneres; i al costat de terra dues espitlleres i un buit per al matacà, amb tres mènsoles, que defensava la porta. Aquesta part del muret més alta servia de suport a l'estructura d'una coberta de teules o branques, segons l'època, que configuraven un petit porxo on es guardaven pólvora i armes. Actualment resta part de les mènsoles del matacà.

5. ESTAT DE CONSERVACIÓ

5.1 Estat de conservació tipològic

L'estat de conservació tipològic és bo, en el sentit que no s'observen afegits d'èpoques recents, si bé és cert que s'han perdut alguns elements, sobretot de la part superior de la torre.

5.2 Estat de conservació física

L'estat de conservació físic de la torre és deficient en el sentit que s'han perdut els remats superiors, i part del matacà, tot i que de la part que resta en peu, l'estat de conservació és regular.

Des de l'exterior, i pel que fa als paraments verticals de la torre, s'observa que s'han perdut una part important dels revestiments. Les zones més afectades se localitzen en la vessant de la torre que mira a la mar, amb pèrdua total del revestiments i amb la maçoneria totalment desprotegida, fet que accelera el seu deteriorament en comptar amb moltes vies de penetració de l'aigua.

A la part superior es constata la pèrdua de blocs i de massa pètria, que poden donar lloc al seu enderroc parcial.

A la base de la torre, s'observa el creixement d'una abundant vegetació, majoritàriament espècies invasores tipus *carpobrotus*, estesa en una superfície molt àmplia del seu perímetre. Així i tot, també existeixen plantes ornamentals (gespa) plantades intencionadament dins la mateixa àrea. Aquesta vegetació ha arrelat a dins les estructures exercint accions mecàniques molt perjudicials per a l'estabilitat de les fàbriques, les quals són motiu d'altres alteracions que s'observen a la torre, com són disgregacions i fissuracions de les fàbriques.

S'observa a la base de la torre una caixa de connexions elèctriques adherida amb ciment i grampons d'acer inoxidable.

5.3 Estat de conservació de l'entorn

Pel que fa a l'estat de conservació de l'entorn, cal referir-se, per un costat, a la possibilitat de connexió visual d'aquesta torre amb les successives. Aquesta possibilitat ha perdurat fins a l'actualitat.

Pel que fa a l'entorn immediat del bé, aquest es troba enjardinat, i és acceptable, a no ser per una piscina de recent construcció, que se situa molt propera a la torre, a sobre del tallat cap a la banda de la mar. Aquest element de nova construcció distorsiona l'entorn immediat del bé.

6. DESCRIPCIÓ I JUSTIFICACIÓ DE LA DELIMITACIÓ DEL BÉ I DE L'ENTORN DE PROTECCIÓ

6.1 Descripció i justificació de la delimitació del bé

Tal i com s'ha anat exposant al llarg d'aquest informe, l'element amb significats i valors patrimonials ho constitueix la pròpia torre. Donat que no s'observa cap altre element a l'entorn que formés part del conjunt original, l'element delimitat com a BIC és la torre, tal i com es recull a la delimitació gràfica adjunta.

6.2 Descripció i justificació de la delimitació de l'entorn

Es delimita com a entorn de protecció una envoltant de l'element declarat BIC que permeti garantir la preservació dels seus valors patrimonials actuals que, en aquest cas s'han de dirigir principalment, al marge de la seva necessària conservació física, vers la seva consideració de punt d'observació sobre el territori i la seva pertinença al sistema defensiu que envoltava la costa.

La delimitació de l'entorn de protecció s'ha establert a partir de la valoració combinada d'una sèrie de variables, a fi de preservar el significat i els valors complets del bé cultural: estat de conservació de l'element, preservació física del bé, visualització de la torre des de terra, visualització des de la torre cap a la mar, visualització de la torre des de les torres de defensa properes, tal i com queda recollida a la delimitació gràfica adjunta

7. PRINCIPALS MESURES DE PROTECCIÓ I CRITERIS D'INTERVENCIÓ EN EL BÉ I EL SEU ENTORN

7.1. Mesures de protecció del propi bé

Pel que fa al BIC, en principi només hauria de ser objecte d'obres de conservació i de restauració. En qualsevol cas, les intervencions haurien de ser les mínimes necessàries per a la bona conservació de l'element.

S'hauran de conservar íntegrament les parts de l'element originari que han perdurat, tant pel que fa a la configuració volumètrica com a aspectes més concrets com materials, tècniques constructives, etc.

S'hauran d'eliminar tots els elements afegits, així com la vegetació, parant especial atenció a evitar vegetació adossada a la construcció. Tampoc no s'hi podrà construir, mantenint-se la volumetria existent.

Com a criteri general, per a les intervencions que s'hagin de dur a terme en aquest bé, s'hauran de tenir en compte els aspectes arqueològics.

7.2. Mesures de protecció de l'entorn

En primer lloc, amb la delimitació d'aquest entorn de protecció es pretén una protecció física del monument, la qual anirà des dels aspectes més constructius o estructurals fins a aquells més estètics. Pel que fa a l'entorn immediat del bé, cal indicar els efectes nocius de la presència de vegetació situada just a la base del bé, tant perquè pot significar el deteriorament físic del bé (arrancar revestiments), com perquè la presència d'aigua de reg pot arribar a afectar a la base de la torre i a la circulació de les humitats pel seu paraments. No és adient introduir humitats a la base de la torre a al seu entorn immediat.

L'altre de les funcions principals d'aquest entorn de protecció és la preservació de les visuals del monument, per tant, les actuacions en aquesta zona no podran prescindir de tenir en compte els aspectes de millora de la contemplació d'aquest monument i hauran d'estar sempre encaminades a no minvar la contemplació del mateix.

Per a la delimitació de l'entorn del bé s'ha establert com a criteris principals la preservació física del propi bé juntament amb la preservació de les visuals, tant del propi bé, com del bé amb la mar. Per això, dins l'àmbit de l'entorn de protecció no es podran dur a terme actuacions que no tinguin una relació apropiada amb el bé, ni totes aquelles que utilitzin materials o tècnica inapropiada. En aquest àmbit no es podrà implementar nova volumetria, tancaments de límit de parcel·la o qualsevol altre element que siguin un obstacle per a la visualització del bé.

Com a criteri general, per a les intervencions que s'hagin de dur a terme en aquest bé, s'hauran de tenir en compte els aspectes arqueològics.

La llei 12/98 tracta el tema dels criteris d'intervenció en els entorns de protecció dels béns d'interès cultural en el seu art. 41.3, assenyalant que el volum, la tipologia, la morfologia i el cromatisme de les intervencions en els entorns de protecció d'aquests béns no podran alterar el caràcter arquitectònic i paisatgístic de l'àrea ni pertorbar la visualització del bé. Així mateix, es prohibirà qualsevol moviment de terres que comporti una alteració greu de la geomorfologia i la topografia del territori i qualsevol abocament d'escombraries, runes o deixalles.

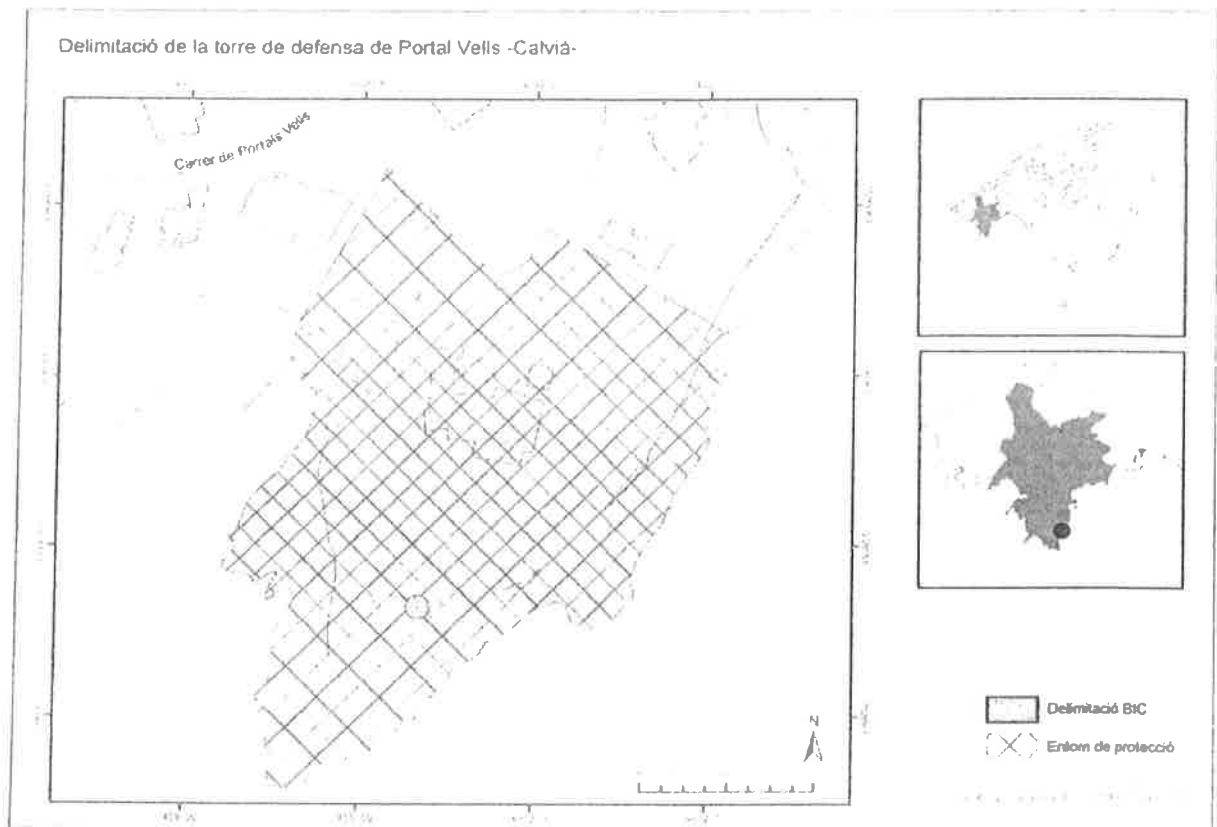
En tot cas, s'haurà d'estar al que assenyalava la llei 12/98, del patrimoni històric de les Illes Balears, especialment en els seus articles 3 (col·laboració del particulars), 22 i 23 (protecció general dels béns del patrimoni històric i preservació de béns immobles), 24 (suspensió d'obres), 26 (deure de conservació), 27 (incompliment dels deures de conservació), 28 (reparació de danys), 29 (informes i autoritzacions), 31 (col·locació d'elements exteriors), 37 (autorització d'obres), 40 (llicències) i 41 (criteris d'intervenció en els béns d'interès cultural) i 45 (béns mobles inclosos en un bé d'interès cultural).

8. CONCLUSIÓ

Tal i com s'ha exposat, la torre de Portals Vells o torre des moro, gaudeix de la declaració de BIC, amb categoria de monument.

Per tal d'adaptar aquesta declaració a la legislació vigent en matèria de patrimoni històric, proposam la incoació de la modificació de l'expedient de BIC de la torre de Portals Vells amb categoria de monument, amb delimitació del Bé i del seu entorn segons la descripció literal i gràfica que figuren a descrits a l'informe i a la planimetria adjunta.

9. PLANIMETRIA

Palma, 14 d'abril de 2015

La C. S. d'Arquitectura
de la D.I. de Cultura i P. H.

M. Francisca Cursach Pastor

El C. S. de Béns Culturals
de la D.I. de Cultura i P. H.

Antonió Lozano Ruiz

La tècnica arqueòleg
de la D.I. de Cultura i P. H.

Helena Inglada Gera

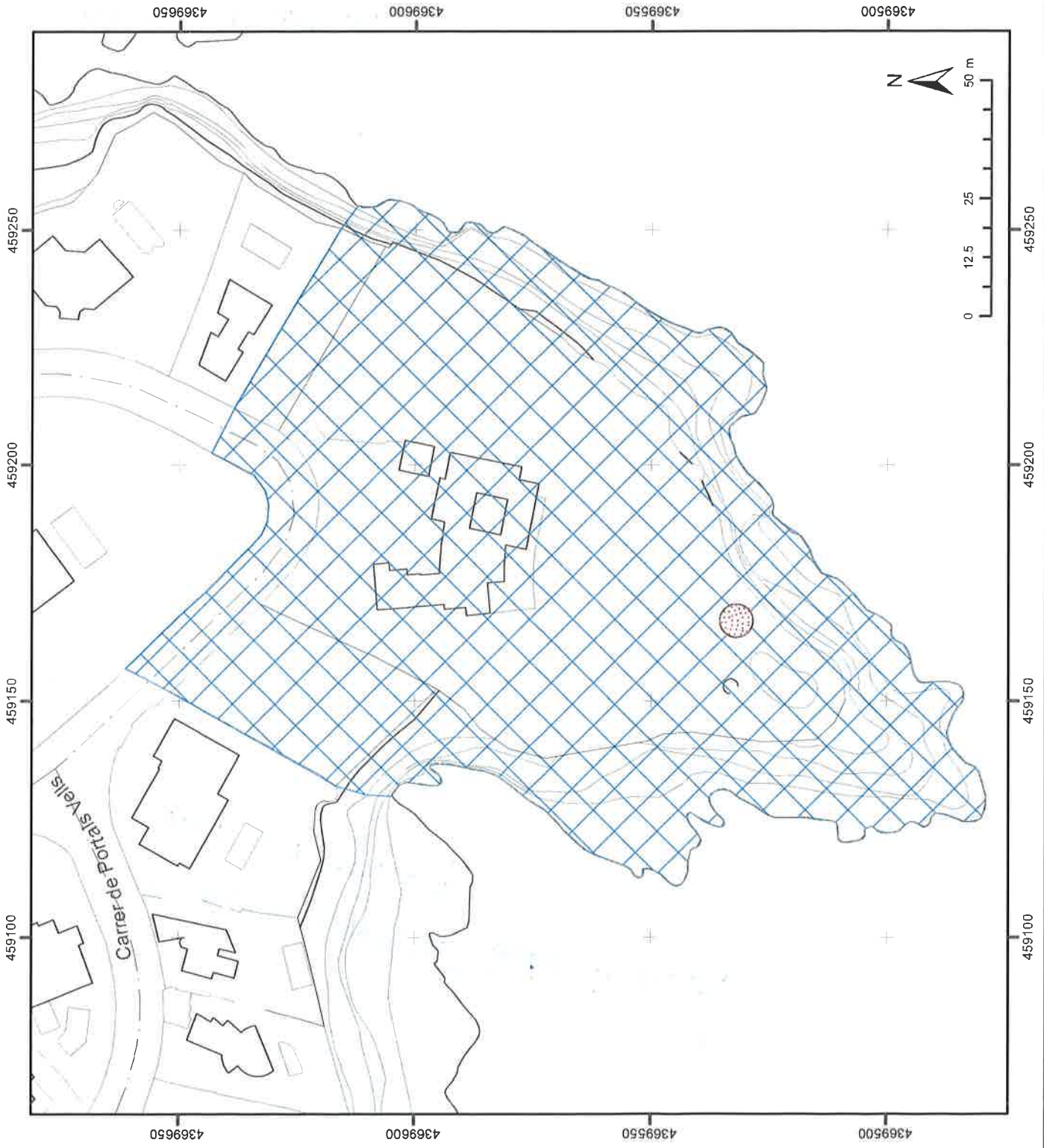
El tècnic de patrimoni etnològic

Gabriel Ordinas Marcé

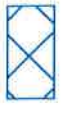
La tècnica en conservació-restauració

Isabel Adrover Bja

Delimitació de la torre de defensa de Portal Vells -Calvià-

Delimitació BIC

Entorn de protecció